

UNELE CONSIDERAȚII ANTROPOLOGICE PRIVIND POPULAȚIA SEC. AL XII-LEA DIN SUD-ESTUL TRANSILVANIEI — ZONA COVASNA

de LAURENȚIA GEORGESCU

Cercetările de teren întreprinse de grupul de arheologi ai Muzeului din Sfântul Gheorghe, sub conducerea dr. Zoltan Székely, au dus la descoperirea în anii 1969—1970 a necropolei de la Zăbala, situată pe un deal pe care localnicii îl numesc „Movila tătărăscă” — denumire păstrată de-a lungul secolelor în urma bătăliei care a avut loc la Zăbala între secui și tătari în anul 1658, finalizată cu victoria secuilor¹.

În principal cercetarea arheologică urmărea descoperirea așezării din epoca bronzului semnalată prin numeroasele fragmente ceramice. S-a observat că gropi de morminte penetrau nivelul așezării epocii bronzului. Descoperirea exhaustivă a arealului de cercetare a dus la descoperirea unui cimitir de înhumație însumând un număr de 192 de morminte². Pe baza studiului inventarului funerar descoperit în morminte format din podoabe de argint sau bronz, ca : inele de buclă cu capătul în formă de S, inele de buclă simple, cercei, inele de deget, cataramă, cîț și a celor 22 de monede depuse ca „obol”, monede emise în perioada regilor Geza II (1141—1162) — patru piese, Ștefan al III-lea (1162—1172) — 14 piese și Bela al III-lea (1172—1196) — 2 piese (plus două piese distruse), dr. Z. Székely³ încadrează necropola ca aparținînd celei de a doua jumătăți a sec. al XII-lea. Înhumările au fost depuși în morminte în decubit dorsal cu membrele superioare în poziții diferite, orientați vest-est, micile deviații fiind datorate anotimpului în care au fost înmormîntați. În cîteva morminte s-au găsit urme de lemn de la coșciug.

Al doilea obiectiv asupra căruia s-au întreprins săpături sistematice, din anul 1978, este stațiunea arheologică Peteni, care, în literatura de specialitate este cunoscută prin descoperirea în 1960 a unui tezaur dacic pe platoul „Hotarul de Jos”, iar din 1962 prin localizarea unei așezări aparținînd epocii bronzului și descoperirea a opt morminte cu scheletele depuse în decubit dorsal, orientate vest-est, fără inventar.

Cercetarea așezării din epoca bronzului de la Peteni a dus la descoperirea, în anul 1978, a unui cimitir aparținînd feudalismului timpuriu, care s-a suprapus peste această așezare. Bogatul inventar funerar a permis arheologului dr. Z. Székely (conducătorul grupului de cercetări complexe din sud-estul Transilvaniei — zona Covasna) să încadreze necropola⁴, în faza actuală a cercetării, în a doua

¹ Balász Orban, *Descrierea pămîntului secuiesc*, III, Budapesta, 1869, p. 145.

² Zoltan Székely și Laurenția Georgescu *Necropola de la Zăbala* (sec. XII) — date preliminare, Comunicare la sesiunea „Ilfov. File de istorie”, 3—4 iunie 1980, București.

³ Zoltan Székely, *Elemente bizantine în inventarul necropolelor din secolul al XII-lea de la Zăbala și Peteni*, în acest volum.

⁴ Zoltan Székely, *Cercetări arheologice în necropola feudală de la Peteni, jud. Covasna* (sec. XII), Raport la a XIV-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1979 — 22.III.1980, Tulcea (sub tipar).

jumătate a sec. al XII-lea. Monedele descoperite au fost datate de arheolog ca aparținând regilor Geza II (1141—1162), Ștefan al III-lea (1162—1172) și Bela al III-lea (1172—1192). Morții au fost depuși direct în groapă în decubit dorsal, cu membrele superioare așezate în poziții diferite. Orientarea înhumaților este vest-est, cu foarte mici deviații. Deoarece necropola din sec. al XII-lea a penetrat așezarea din epoca bronzului, în umplutura gropilor de înhumare s-a găsit ceramica și fauna specifică acestei așezări (epoca bronzului).

Dat fiind importanța deosebită a acestor două necropole pentru stabilirea etnogenezei poporului român în feudalismul timpuriu în sud-estul Transilvaniei cu referiri la zona Covasna, cercetările s-au extins având un caracter multidisciplinar. Se urmărește problema continuității de locuire, necropolele sînt de extremă importanță documentară pentru studiul populației din feudalismul timpuriu, ceea ce conferă cercetării o importanță națională.

În studiul de față ne ocupăm de eșantionul descoperit în 1978 la Peteni⁵, care însumează 80 de morminte ce conțineau schelete cu stare diferită de conservare, în studiul antropologic intrînd doar 66 de subiecți, și de eșantionul de la Zăbala (care a putut fi ridicat de pe teren, dat fiind starea proastă de conservare), care are 45 de subiecți. Ne vom referi însă și la unele aspecte care privesc toată seria descoperită la Zăbala.

Analiza mortalității și a duratei vieții după vîrsta aproximativă atinsă de fiecare subiect în parte la data decesului ne prezintă următoarea situație prin gruparea indivizilor după vîrsta biologică și cronologică în necropolele Zăbala și Peteni :

Tabelul Nr. 1

Repartiția subiecților pe grupe de vîrstă

Grupa de vîrstă		Zăbala		Zăbala		Peteni	
Biologică	Cronologică	seria întreagă		eșantion		eșantion	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Infans I	(0— 7 ani)	40	20,83	3	6,67	18	27,27
Infans II	(7—14 ani)	29	15,10	1	2,22	8	12,12
Juvenis	(15—20 ani)	—	—	—	—	1	1,51
Adultus	(20—30 ani)	69	35,94	2	4,44	7	10,61
Maturus I-II-III	(30—60 ani)	44	22,92	38	84,44	25	37,88
Senil	(60 ani—X)	1	0,52	1	2,22	—	—
Subiecți cu vîrsta nedeterminabilă		9	4,69	—	—	7	10,61
Total :		192	100	45	100	66	100

Din desfășurarea pe grupe de vîrstă putem să subliniem o mortalitate crescută și eglă în rîndul copiilor de la 0—14 ani (35,93%) și a adulților între 20—30 de ani (35,94%), comparativ cu a subiecților maturi decedați între 30 și 60 de ani (22,92%) în seria întreagă din necropola de la Zăbala. În eșantionul de la Peteni mortalitatea este egală între grupul de copii decedați între 0—14 ani și subiecții maturi decedați între 30 și 60 de ani (aproximativ de 37,88%). Raportat la grupa de adulți decedați între 20 și 30 de ani, în perioada de maximă fertilitate, procentul femeilor decedate este de 63,76% la Zăbala.

⁵ Laurenția Georgescu, *Date preliminare antropologice privind materialul osteologic uman descoperit în necropola de sec. XII de la Peteni, jud. Covasna, Raport la a XIV-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1979 — 22.II.1980, Tulcea (sub tipar).*

Structura pe grupe după sex a decedaților de la 20 de ani în sus la Zăbala și Peteni :

Tabelul Nr. 2

Repartiția subiecților după sex

SEX	Zăbala seria întreagă		Zăbala eșantion		Peteni eșantion I	
	nr.	%	nr.	%	nr.	%
Bărbați	49	25,52	27	60,00	21	31,82
Femei	65	33,85	14	31,11	22	33,33
Subiecți cu sex nedeterminabil	78	40,63	4	8,89	23	34,85
(dintre care copii)	(69)	(35,94)	(4)	(8,89)	(23)	(34,85)
Totalul :	192	100	45	100	66	100

Din analiza materialului studiat reiese că la Zăbala femeile aveau o rezistență fizică foarte scăzută, deci durata de viață a lor era mai mică, în condițiile de viață pe care le aveau în epoca respectivă când căsătoriile se făceau la o vîrstă mai precoce, din complicațiile care decurgeau după multiplele nașteri care se puteau înalza cu infecții iremediabile. Interesant este faptul că avem o mortalitate aproximativ egală în rîndul femeilor și al copiilor de la Zăbala (65—69). La Peteni mortalitatea este egală în rîndul femeilor, bărbaților și a copiilor, dar aici este vorba de un eșantion și nu de întreaga necropolă.

Sub raportul analizei antropologice comparate se constată o unitate între comunitățile umane de la Zăbala și Peteni (metric și morfologic). La Peteni ne referim exclusiv la nivelul eșantionului, datele deci nu au caracter de generalizare pentru întreaga necropolă, care este încă în curs de cercetare.

Seriile de mai sus sub aspect metric și morfologic, atît la femeii, cît și bărbații oscilează între aceleași limite (tabelele Nr. 3 ; 4 ; 5 A, 5 B), în liniile foarte generale încadrîndu-se în marea grupă europoidă, mezo-dolico-brahicrană.

Tabelul Nr. 3

Caracterele metrice ale seriei Peteni-eșantionul 1978. Cranii-oase lungi

I. Dimensiunile

Nr. Martin	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)
1. g-op.	B	12	185,92	178 —197	F	13	183,77	177 —188
5. n-ba.	B	10	103,00	95 —109	F	10	98,70	93 —107
8. eu-eu.	B	13	141,07	134 —150	F	14	139,93	133 —146
9. ft.-ft.	B	14	97,07	88 —106	F	15	96,03	91 —102
10. co-co.	B	15	119,73	103 —128	F	15	116,93	106 —130
12. ast-ast.	B	15	111,60	97 —121	F	13	111,54	106 —120
17. ba-b.	B	10	133,90	127 —144	F	10	134,30	121 —143
20. po-b.	B	12	109,33	97 —121	F	16	110,31	107 —115
40. ba-pr.	B	9	99,55	92 —102	F	11	93,54	88 —100
45. zy-zy.	B	12	133,92	118 —145	F	13	130,54	120 —140
47. n-gn.	B	11	117,18	100 —141	F	13	109,54	92 —124
48. n-pr.	B	10	70,30	58 — 90	F	14	73,64	59 —105
Talia (cm.) :	B	27	168,44	160,9—173,0	F	33	164,5	148,7—168,2

II. Indicii

Nr. Martin	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)
8 : 1	B	13	73,67	73,1— 80,5	F	10	78,18	74,0— 94,6
17 : 1	B	11	71,98	65,6—100,0	F	8	76,59	67,5—102,2
17 : 8	B	12	95,42	91,7—100,7	F	7	96,16	90,9—105,8
20 : 8	B	14	78,06	71,8— 79,7	F	11	78,19	65,3— 85,8
20 : 1	B	13	58,98	56,3— 63,7	F	11	60,14	54,3— 63,5
9 : 10	B	16	81,18	73,9— 84,3	F	12	82,21	72,7— 88,4
9 : 8	B	15	68,60	62,0— 73,6	F	11	67,30	56,2— 71,9
12 : 8	B	14	79,19	72,7— 86,3	F	12	77,12	61,9— 81,9
40 : 5	B	10	96,32	79,5—104,2	F	8	93,77	88,8— 97,8
47 : 45	B	11	85,8	74,6— 95,2	F	10	85,22	68,1— 96,7
48 : 45	B	11	52,99	43,6— 77,2	F	10	55,84	45,4— 76,3
52 : 51	B	14	85,38	65,8—111,1	F	12	83,95	68,8—100,0
54 : 55	B	14	51,39	36,2— 62,5	F	11	51,94	42,0— 68,2
63 : 62	B	13	86,34	66,0—107,8	F	13	88,65	74,5—110,2

Tabelul Nr. 4

Caracterele metrice ale seriei Zăbala-eșantion. Cranii

I. Dimensiunile

Nr. Martin	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)
1. g-op.	F	12	181,82	174—187	B	26	181,11	176—205
5. n-ba	F	12	98,67	93—103	B	19	104,37	90—137
8. eu-eu	F	13	137,61	132—144	B	26	143,65	132—180
9. ft-ft	F	13	94,15	91—102	B	26	99,31	82—128
10. co-co	F	13	115,23	105—121	B	26	124,07	112—156
12. ast-ast	F	12	111,0	104—118	B	24	121,67	106—168
20. po-b	F	13	111,61	109—115	B	26	113,54	108—120
17. ba-b	F	12	132,42	125—140	B	19	132,74	93—145
45. zy-zy	F	12	129,17	121—135	B	26	126,81	112—174
40. ba-pr	F	10	90,2	87—100	B	15	95,87	87—117
47. n-gn	F	9	105,78	100—114	B	15	114,93	95—123
48. n-pr	F	11	62,64	60— 66	B	19	70,74	60—104

II. Indicii

Nr. Martin	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)	Sex	Nr.	Media	V. (limitele de variație)
8 : 1	F	11	75,76	72,13— 78,26	B	26	77,74	70,77— 99,29
9 : 10	F	13	81,77	76,86— 87,62	B	26	80,09	70,29— 86,96
9 : 8	F	13	68,47	63,38— 77,23	B	26	69,07	52,22— 85,33
17 : 1	F	11	72,84	69,23— 74,86	B	19	70,89	66,43— 75,52
17 : 8	F	12	96,27	89,28—102,24	B	19	93,18	62,84—105,97
20 : 1	F	11	61,72	59,81— 66,89	B	26	60,94	54,15— 78,62
20 : 8	F	13	81,08	78,26— 85,81	B	26	79,25	61,67— 84,51
29 : 26	F	13	87,04	84,25— 91,89	B	26	89,12	84,61—109,61
30 : 27	F	12	91,54	84,25—107,69	B	26	90,61	83,2— 93,80
12 : 8	F	13	81,05	75,0— 89,60	B	26	77,57	43,89—112,00
40 : 5	F	10	94,66	88,25—104,30	B	15	90,58	64,23—101,03
47 : 45	F	9	81,91	77,55— 90,08	B	14	83,55	65,52—110,71
48 : 45	F	10	48,49	43,48— 52,24	B	19	65,74	37,36— 62,5
52 : 51	F	12	83,39	75,00—108,37	B	20	84,60	73,17— 94,44
54 : 55	F	12	51,54	46,94— 60,87	B	19	49,1	41,51— 58,33
63 : 62	F	12	89,93	72,72—102,78	B	19	83,48	77,27—110,00

Tabelul Nr. 5-A

Distribuția pe clase dimensionale și pe categorii de indici.
PETENI-șanționul 1978 (=Pet.) și ZABALA-șanțion (=Zăb.)

Nr. Martin	Clasificarea după sex						Nr. Martin	F (și) B	(Pet)	(Zăb)
	F	B	(Pet)		(Zăb)				F-B	F-B
			F	B	F	B				
1	x-161	x-169	—	—	—	—	17 : 1	x-69,9	2-3	3-5
	162-169	170-177	—	—	—	1		70-74,9	3-7	6-9
	170-176	178-185	—	6	1	6		75-x	3-1	2-1
	177-184	186-193	7	5	9	11				
	185-x	194-x	6	1	1	8				
8	x-135	x-139	3	7	4	6	17 : 8	x-91,9	2-1	3-4
	136-141	140-147	5	5	7	14		92-97,9	3-7	5-11
	142-149	148-155	6	1	2	5		98-x	3-1	3-5
	150-157	156-163	—	—	—	—				
	158-x	164-x	1	—	—	1				
9	x-87	x-91	2	1	—	1	20 : 1	x-57,9	2-1	—4
	88-92	92-96	6	4	3	5		58-62,9	8-8	8-18
	93-97	97-101	6	7	9	11		63-x	1-1	2-4
	98-102	102-106	1	2	1	7				
	103-x	107-x	—	—	—	2				
10	x-108	x-113	1	1	1	1	20 : 8	x-19,9	8-12	5-13
	109-115	114-120	4	6	4	6		80-85,9	3-2	8-12
	116-122	121-127	7	6	8	10		86-x	—	—1
	123-129	128-134	1	2	—	6				
	130-x	135-x	1	—	—	4				
17	x-120	x-125	—	—	—	3	9 : 10	x-79,9	3-5	5-14
	121-125	126-130	2	3	1	3		80-99,9	9-11	8-12
	126-132	131-137	5	5	6	6		100-x	—	—
	133-137	138-142	1	1	4	6				
	138-x	143-x	3	1	1	1				
20	x-102	x-106	2	0	—	—	9 : 8	x-65,9	3-3	3-4
	103-108	107-112	3	9	1	12		66-68,9	3-4	6-9
	109-114	113-118	8	2	8	12		69-x	5-8	4-13
	115-121	119-124	3	1	4	2				
	122-x	125-x	—	—	—	—				

Tradiția și-a pus amprenta asupra ritualului funerar practicat în aceste două necropole care aparțin unor comunități creștine.

Deși din punct de vedere arheologic inventarul funerar din necropolele Zăbala și Peteni are analogii cu inventarul descoperit în necropola medievală de la Streisîngeorgiu, studiat de dr. Radu Popa, nu putem intra în studiu comparativ cu materialul osteologic studiat de Ioana Popovici și Mihai Adam, deoarece datarea stării foarte proaste de conservare au intrat în studiu antropologic din această necropolă un număr restrîns de subiecți (44), cu o datare între sec. XI—XVIII⁶.

La finalizarea cercetării în zona Covasna, vom reveni asupra acestor două necropole, aducînd datele la zi comparativ cu materialele cu care avem tangențe.

⁶ Ioana Popovici și Mihai Adam, *Considerații asupra structurii antropologice a populației descoperite în necropola medievală de la Streisîngeorgiu*, în „Revista muzeelor și monumentelor istorice de artă”, 1978, nr. 1, p. 51—52.

Tabelul Nr. 5-B

**Distribuția pe clase dimensionate și pe categorii de indici.
PETENI-eșantionul 1978 (=Pet.) și ZABALA-eșantion (=Záb.)**

Nr. Martin	Clasificarea după sex						Nr. Martin	F (și) B	(Pet)	(Záb)
	F	B	(Pet)		(Záb)				F—B	F—B
			F	B	F	B				
40	x—88	x—89	2	—	2	3	40 : 5	x—79,9	8—9	— 2
	89—95	90—98	5	2	5	9		98,0—102,9	— —	9—16
	96—x	99—x	3	7	3	4		103,0—x	—1	1—
45	x—116	x—121	—	1	—	1	47 : 45	x—79,9	2—3	3—4
	117—122	122—127	2	—	1	1		80—84,9	2—2	3—4
	123—128	128—133	2	5	4	8		85—89,9	4—2	2—4
	129—134	134—139	4	3	6	7		90—94,9	—4	1—1
	135—x	140—x	5	3	1	9		95—x	2—	— 1
47	x—95	x—103	1	2	—	1	48 : 45	x—44,9	—1	1—1
	96—103	104—111	1	3	3	3		45,0—49,9	3—3	4—10
	104—112	112—120	6	1	5	7		50,0—54,9	3—4	5—5
	113—120	121—128	4	4	1	4		55,0—59,9	2—2	— 1
	121—x	129—x	1	1	—	—		60,0—x	2—1	— 2
46	x—56	x—60	—	1	—	1	12 : 8	x—71,9	1—1	— 1
	57—60	61—63	1	1	3	—		72—78,9	5—5	4—10
	61—66	64—69	5	3	8	7		79—85,9	7—7	9—9
	67—70	70—72	3	2	—	10		86—x	1—1	— 3
	71—x	73—x	5	3	—	2				
8 : 1	x—64,9	x—64,9	—	—	—	—	52 : 51	x—75,9	2—2	2—2
	65—69,9	65—69,9	—	—	—	1		76—84,9	3—6	7—7
	70—74,9	70—74,9	1	6	4	6		85—x	6—6	3—10
	75—79,9	75—79,9	8	6	6	13	54 : 55	x—46,9	3—4	2—8
	80—84,9	80—84,9	—	1	—	1		47—50,9	2—2	4—6
	85—89,9	85—89,9	—	—	—	1		51—57,9	4—5	5—3
90—x	90—x	1	—	—	2	58—x	2—3	1—1		
29 : 26	x—90	x—90	9	12	11	23	63 : 62	x—79,9	3—2	1—2
	90—x	90—x	2	3	2	1		80—84,9	1—1	4—6
30 : 27	x—87,9	x—87,9	2	5	—	3		85—x	9—10	7—10
	88—90,4	88—90,4	4	1	5	9				
	90,5—x	90,5—x	7	8	7	15				

**A FEW ANTROPOLOGICAL CONSIDERATIONS
CONCERNING THE POPULATION FROM THE XII
CENTURY FROM THE SOUTH-EAST TRANSILVANIA—
COUNTY COVASNA**

S u m m a r y

Up today referring to the XII. Century in Transilvania, Covasna county in one of the cemeteries were made profound researches from antropological point view. The complex research follows the continuity of habitance, and the studied necropols are of an important documentary value for the investigation of the habitance from early feudalism.

The material which occurred belongs to this period from archeological point of view, and from antropological are oscilated between the same limits of variability.